

Kontrollkäik Politsei- ja Piirivalveameti Lääne Prefektuuri korrakaitsebüroo arestimaja Kuressaare kambris

(1) 22.07.2010 viis õiguskantsleri nõunik läbi etteteatamata kontrollkäigu Politsei- ja Piirivalveameti Lääne Prefektuuri korrakaitsebüroo arestimaja Kuressaare kambris (edaspidi Kuressaare kamber).

Kuressaare kamber on Politsei- ja Piirivalveameti Lääne Prefektuuri struktuuriüksus, mis teenindab kogu Lääne Prefektuuri tööpiirkonda¹. Varasemalt on õiguskantsler kontrollinud Kuressaare kambrit kahel korral (29.08.2007 ja 03.07.2009).

Kuressaare kambris viibivad kriminaalmenetluses vahistatud isikud (sh süüdimõistatud isikud, kelle suhtes käib uus kriminaalmenetlus), arestialused, kriminaalmenetluses kahtlustatavana kinnipeetud isikud, väärteomenetluse raames kinnipeetud isikud ning kainenemisele toimetatud isikud.

Kuressaare kambris on maksimaalselt 8 kohta (4 kambrit) kinnipeetutele ning üks kainenestuskamber, milles puudub voodi või nari (põrandat katab vaid laudadest konstruktsioon). Ametnike kinnitusele paigutatakse kainenestuskambris korraga kuni 5 isikut.

Kuressaare politseihoones on lisaks eriliigilistele kambritele ka ametnike tööruumid, lühiajaliste kokkusaamiste ruumid / menetlustoimingute ruumid, kinnipeetute pesemisruum ja üldkasutatav WC.

Kuressaare kambris ei ole tervishoiutöötajad, kes osutaks kinnipeetutele tervishoiuteenuseid ja sh dokumenteeriks kinnipeetute tervisesesundi kinnipidamiskohta saabumisel. Kinnipeetute esmase ravivajaduse tagab kohalik kiirabi.

Kinnipeetute toitlustamine on korraldatud Kuressaare kambri läheduses asuva toitlustusettevõtte kaudu ning kinnipeetutele on tagatud söök kolm korda päevas.

Kuressaare kamber on kinnipidamistingimuste ja ametnike tööruumide osas tugevalt amortiseerunud ning puudub jalutushoov. Võrreldes õiguskantsleri eelmise kontrollkäiguga samasse hoonesse, edasiminekuks kinnipidamistingimuste osas paraku toimunud ei ole.² Eelmiste kontrollkäikudega võrreldes on mõnevõrra parandatud kambri julgeolekut: paigaldatud on videovalve ning muudetud ametnike töökorraldust kambrite avamisel.

Kambri personal koosneb politseiametnikest ja politseiteenistuses mitteolevatest töötajatest (spetsialistid).

Kuressaare kambri täituvus 2010 aasta kevadel ja suvel on olnud madal, keskmiselt 4 kinnipeetut.³ Kontrollkäigu ajal viibis kambrites vaid üks kinnipeetu.

(2) Kontrollkäigul kontrollis õiguskantsler, täites ühtlasi piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni

¹ Siseministri 30.09.2009 määrus nr 40 "Lääne Prefektuuri põhimäärus" § 4 lg 2 sätestab, et Lääne Prefektuuri tööpiirkond on Hiiu, Järva, Lääne, Pärnu, Rapla ja Saare maakond.

² Õiguskantsleri 24.07.2009 kiri nr 7-7/091137/0904347.

³ Tulenes Kuressaare kambri tööarvestuse raamatust.

fakultatiivse protokollis artiklis 3 sätestatud riigi ennetusasutuse funktsiooni, kuidas on tagatud inimeste põhiõigused ja -vabadused.

(3) Kontrollkäigu raames intervjuud kinnipeetuga läbi ei viidud. Küll aga kontrolliti politseihoones eriliigilisi kambreid. Kontrollkäigu raames külastati lisaks kambritele politseijaoskonna korrapidaja ruumi, pesemisruumi, WC-d, lühiajaliste kokkusaamiste ruume/menetlustoimingute teostamise ruume ametnike tööruume.

Samuti kontrolliti kontrollkäigu ajal kambris viibinud kinnipeetu isiklikku toimetust.⁴ Pisteliselt kontrolliti kambrite töö arvestuse raamatut ja kainenema toimetatud isikute kohta vormistatud protokolle. Vesteldi ka ametnikega.

(4.1) Kuressaare kambri tingimused ja viibimise kestvus

Kontrollimisel selgus taaskord, et Kuressaare kambri kinnipidamistingimused ei vasta täies ulatuses õigusaktides ettenähtule. Lisaks tugevalt amortiseerunud ruumidele (sealhulgas kambritele), ei ole politseihoones jalutushoovi ning seetõttu ei saa kinnipeetud viibida värskes õhus.

Ebarahuldavatest tingimustest võib esile tuua näiteks selle, et kambrites ei ole piisaval määral loomulikku valgust, kuna kambritel aknad puuduvad. Kõikides kambrites ei ole olemas õigusaktides ettenähtud sisustuselemente, nt lauda ja toole/pinke. Suurimaks probleemiks on WC puudumine kambrites. Viimane tähendab seda, et kinnipeetav toimetatakse kambrit koridoris paiknevasse WC-sse. Kuna kinnipeetu saatmine WC-sse eeldab, julgeoleku kaalutlustel, kahe ametniku olemasolu, mis aga alati ei ole võimalik, siis on WC kasutamise aeg kinnipeetule ettenähtud arestimaja päevakavas, kindlal ajal. Väljaspool päevakava ning eriti öisel ajal WC kasutamine eeldab kas kambris plastikust ämbri kasutamist või Kuressaare politseijaoskonna teeninduspiirkonna patrulli kutsumist.

Nagu eelnevalt märgitud, ei ole võrreldes õiguskantsleri eelneva kontrollkäiguga edasiminekuid toimunud ning kõik eelnevates kontrollkäigu kokkuvõtetes esitatud probleemid on endiselt päevakorras. Kokkuvõtteks tuleb märkida, et amortisatsioonist ja loomuliku valguse puudumisest tulenevalt on üldine mulje kõnealuses politseihoones rusuv ning ebahügieenilist ilmet jättev.

Kinnipidamiskohtades kinni peetud isikute inimväärkuse austamise nõue tuleneb eelkõige Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklist 3 ja põhiseaduse (PS) §-st 18. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika (EIÕK)⁵ kohaselt koheldakse kinnipeetavat

⁴ Kuna Kuressaare kambris viibis kontrollkäigu ajal vaid üks kinnipeetav, siis ei ole võimalik anda käesolevas kontrollkäigu kokkuvõttes objektiivset hinnangut sellele, kuidas on ametnike poolt vormistatud kinnipeetutega seonduvad dokumendid.

⁵ Nt EIÕK 08.11.2005 otsus asjas *Alver vs. Eesti Vabariik*; 18.11.2008 otsus asjas *Savenkovas v. Leedu*, p 78-79: "The Court further recalls that, according to its case-law, ill-treatment must attain a minimum level of severity if it is to fall within the scope of Article 3 of the Convention. The assessment of this minimum level of severity is relative; it depends on all the circumstances of the case, such as the duration of the treatment, its physical and mental effects and, in some cases, the sex, age and state of health of the victim. Furthermore, in considering whether treatment is "degrading" within the meaning of Article 3, the Court will have regard to whether its object is to humiliate and debase the person concerned and whether, as far as the consequences are concerned, it adversely affected his or her personality in a manner incompatible with Article 3. Even the absence of such a purpose cannot conclusively rule out a finding of a violation of Article 3 [...]. The Court has consistently stressed that a breach of Article 3 of the Convention would generally involve suffering and humiliation beyond that which are inevitably connected with a given form of legitimate treatment or punishment.

inimväärikust alandavalt siis, kui põhjustatud kannatused ja alandus ületavad sellise taseme, mida seostatakse tavaliselt seadusliku ravi või karistusega.⁶ Kinnipidamistingimused peavad olema sellised, mis tagaksid kinni peetud isiku tervise ja heaolu säilimise. Seejuures tuleb kinnipidamistingimuste hindamisel ennekõike arvesse võtta asjaolude koosmõju, nt kambrite sisustus, hügieenilisus ja isiku kinnipidamiskohta paigutamise kestus. Olulised võivad olla ka kinni peetud isiku sugu, vanus ja tervislik seisund. Seejuures ei oma tähtsust ametivõimude tegevuse eesmärk, s.t asjaolu, et ametivõimudel ei ole olnud eesmärki isikut alandavalt kohelda. Eesmärgi puudumine ei välista riigipoolset Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni art 3 rikkumist.

Ka Riigikohus on märkinud inimväärikust alandavate tingimustega seondult, et võimaliku kahjunõude perspektiivide seisukohast ei oma määravat tähtsust, kas ja millisel määral on mittenõuetekohased kinnipidamistingimused tingitud kinnipidamisasutuse personali käitumisest (ja süüst). Isiku õiguste rikkumise ulatuse ja võimaliku kahjunõude hindamisel on tähtis silmas pidada ka seda, et kinnipidamisasutuse mittenõuetekohased tingimused võivad eraldi võetuna olla mõjult mõõdukad, kuid kogumis kahjustada isiku õigusi ja vabadusi olulisel määral.⁷

Euroopa Vanglareeglistiku⁸ preambulis on toonitatud, et vabaduskaotusliku karistuse kohaldamine ja kinnipeetavate kohtlemine eeldab julgeolekuabinõude ja distsipliiniga arvestamist, kuid samal ajal tuleb tagada vanglas tingimused, mis ei riiva inimväärikust. Euroopa Vanglareeglistiku punkti 18.1 kohaselt tuleb kinnipeetava majutamisel austada tema inimväärikust, tagada võimalikul määral tema privaatsus, tervishoiu ja hügieeninõuete järgmine, ventilatsioon, valgustus ja küte. Punkt 4 rõhutab, et rahaliste vahendite puudumine ei õigusta selliseid vanglatingimusi, millega rikutakse kinnipeetavate inimõigusi.⁹

Ka Riigikohus on rõhutanud, et inimväärikus on kõigi isiku põhiõiguste alus ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse eesmärk. Inimväärika kohtlemise nõue laieneb ka kinnipeetavatele.¹⁰

Eesti õiguses sisalduvad olulisemad nõuded arestikambrite kinnipidamistingimustele vangistusseaduses ja siseministri 08.01.2008 määruses nr 3 "Arestimaja sisekorraeeskiri" (ASkE), millest mitmeid, nagu eelnevalt juba viidatud, kõnealune arestikamber täita ei suuda. Kuressaare kambrites ei ole akna puudumise tõttu loomulikku valgust, puuduvad lauad ja pingid kinnipeetutele, olemasolev sisustus (magamisasemed) on amortiseerunud.

Measures depriving a person of his or her liberty may often involve such elements. Thus, under this provision, the State must ensure that a person is detained in conditions which are compatible with respect for human dignity, that the manner and method of the execution of the measure do not subject the individual to distress or hardship of an intensity exceeding the unavoidable level of suffering inherent in detention and that, given the practical demands of imprisonment, the prisoner's health and well-being are adequately secured."

⁶ Analoogselt nt RKHKm 06.09.2007, nr 3-3-1-40-07, p 12: "Kinnipeetavad peavad vangla julgeoleku huvides taluma nii eesmärgipäraseid läbiotsimisi kui ka nende tavapäraseid tagajärgi."

⁷ RKHKo 10.09.2009, nr 3-3-1-24-09, p 9.

⁸ Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.coe.ee/?arc=&op=body&LaID=1&id=166&art=367&setlang=est>

⁹ RKHKo 21.04.2010, nr 3-3-1-14-10 p 8: "Riigikohtu varasemas praktikas on leitud, et soovitusliku iseloomuga Euroopa Vanglareeglistiku normid ei ole küll õiguslikult siduvad, kuid neid tuleks käsitada eesmärkide ja põhimõtetenä, mille täitmise poole püüelda ja millest võimaluse korral juhinduda Eesti õigusaktide tõlgendamisel ja rakendamisel."

RKHKo 07.04.2010, nr 3-3-1-5-10 punktis 19 on riigikohus märkinud, et kinnipidamistingimused peavad olema võimalikult lähedased "Euroopa Vanglareeglistikus" sätestatule ning vanglal on kohustus selgitada ja tõendada, miks ei ole "Euroopa Vanglareeglistikus" seatud eesmärkide järgimine võimalik.

¹⁰ RKHKo 22.03.2006, nr 3-3-1-2-06, p 10.

Lisaks tasub esiteks rõhutamist WC kasutamise korraldus, mis tänapäeva üldaktsepteeritavate elutingimustega kooskõlas ei ole ning igakordne (väljapool päevakava) ametniku poole pöördumine WC-sse pääsemiseks võib isiku jaoks olla ka küllalt alandav. Teiseks asjaolu, et kinnipeetavatel puudub võimalus jalutada ja seega (kui just menetlustoiminguid vms nendega läbi ei viida) viibivad nad päevavalgust nägemata kambritingimustes 24 h.

Eelnevast tulenevalt tõdeb õiguskantsler taaskord, et Kuressaare kambris on piisavalt arenguruumi olme- ja kinnipidamistingimuste parandamiseks, mis tagaks ka kinnipeetute inimväärikuse austamise. Samas on mõisteta, et arestikambrite kinnipidamistingimuste materiaalne kaasajastamine on kulukas ning riigi tänast majanduslikku olukorda arvestades äärmiselt keeruline. Tuleb nõustuda Riigikohtuga, kes on märkinud, et kinnipidamise ja vangistuse tingimused sõltuvad muu hulgas ka riigi majanduslikest võimalustest, kuid kolleegiumi arvates saab õigusvaidlustes majanduslike võimalusi arvestada kaalumisruumi olemasolul. Majanduslike faktoritega ei saa õiguslikult põhjendada seaduses imperatiivselt sätestatud normide järgimata jätmist. Hoone ehituslikust eripärast tuleneda võiv akende puudumine kambris, jalutushoovi või raamatukogu puudumine on küll objektiivsed asjaolud, kuid need ei välista, et sellistes tingimustes isiku kinnipidamine on õigusvastane.¹¹

Õiguskantsler on varasemalt¹² märkinud, et üheks leevenduseks puudulikele kinnipidamistingimustele on väikeste sanitaarremontide teostamine ning teiseks piirata kõnealuses politseihoones kinnipeetute viibimise aega. Eelkõige on see võimalik vahistatute (sh süüdimõistatud, kes on uues kriminaalasjas kahtlustatavad või süüdistatavad) puhul, kelle arestikambris paigutamine on ajutine ja reeglina seotud menetlustoimingute tegemise või kohtumenetlusega.

Kontrollkäigul Kuressaare kambris selgus arestikambri töö arvestuse raamatust¹³, et üldjuhul hoitakse kinnipeetuid Kuressaare kambris võrdlemisi lühiajaliselt ning ametnike kinnitusele on ka Lääne Prefektuuri mitteametlik suunis, et kinnipeetud ei viibiks võimalusel Kuressaares üle 10 päeva. Viimane on kahtlemata positiivses mõttes tunnustust vääriv.

Kontrollkäigu ajal kambris viibinud isik oli vahistatu kriminaalmenetluses, kelle kohta oli kohus mõni päev enne õiguskantsleri kontrollkäiku langetanud kohtuotsuse. Kõnealune isik oli kriminaalmenetluslikult huvist lähtuvalt viibinud Kuressaare kambris keskmisest olulisemalt pikemalt, alates 28.06.2010. Arestimaja tööarvestuse raamatust ja ka ametnike väidetest selgus, et kõige probleemsemad on vahistatud isikud, kellega politsei viib läbi kriminaalmenetlustoiminguid ning seetõttu ei saa kõnealuseid isikuid paigutada teistesse arestimajadesse.

Õiguskantsler on seisukohal, et isikute pikaajaline hoidmine Kuressaare kambris koostoimes arestikambri tingimuste ja jalutamisevõimaluse puudumisega võib kujutada inimväärikuse

¹¹ RKHKo 10.09.2009, nr 3-3-1-24-09, p 9.

Lisaks on Riigikohus oma 21.04.2010 lahendis nr 3-3-1-14-10 punktis 15 märkinud, et jalutushoovi puudumist arestimajas ei saa käsitada kahju ärahoidmise objektiivse takistusena. [...] VangS § 93 lg 5 kohaselt võimaldatakse vahistatul tema soovil viibida vähemalt üks tund päevas vabas õhus. Seaduses imperatiivselt sätestatud normi olemasolu ei saanud vastustaja jaoks olla ootamatu. Seaduses ettenähtud kinnipidamistingimuste tagamine kuulub vastustaja mõjusfääri.

¹² Nt õiguskantsleri kontrollkäik Ida Politseiprefektuuri Rakvere ja Narva arestimajja. 15.01.2010 kiri nr 7-7/100052/1000239.

¹³ Kontrollkäigu järgselt edastas Politsei- ja Piirivalveamet õiguskantslerile väljavõtted arestimaja tööarvestuse raamatust.

põhimõtte rikkumist. Riik peab tegema kõik endast oleneva, et kinnipeetule oleks tagatud kõik õigusaktides ettenähtud õigused.

Eelnevast tulenevalt teeb õiguskantsler Politsei- ja Piirivalveametile soovitus jätkata Kuressaare kambris isikute kinnipidamist üksnes võimalikult lühiajaliselt. Samuti teeb õiguskantsler soovitus teostada Politsei- ja Piirivalveametil kõnealuse põhimõtte täitmise üle Kuressaare kambris järelvalvet.

Lisaks palub õiguskantsler Politsei- ja Piirivalveametilt infot, millises faasis on uue Kuressaare politseijaoskonna planeerimistööd.

(4.2) Kinnipeetule tervishoiuteenuste osutamine ja tervisesesundi dokumenteerimine

Vestlusel ametnikega selgus, et Kuressaare kambris ei teostata kinnipeetutele tervisekontrolli. Esmase tervisekontrolli teostamata jätmise põhjuseks on asjaolu, et politseihoones puudub tervishoiutöötaja.

ASke § 7 lg 2 sätestab, et tervishoiutöötaja teostab arestimajja vastuvõetava kinnipeetu tervisekontrolli ja küsitleb kinnipeetut tema tervisesesundi kohta. Tervisekontrolli ning vestlust kinnipeetu tervisliku seisundi kohta viiakse läbi eraldi ruumis, milles samal ajal ei viibi teisi isikuid. Tervishoiukontrolli tulemused lisatakse isiklikku toimikusse.

Eelnev säte nimetab üheselt tervisekontrolli teostamise kui kohustuse ning erandeid sellele ette ei näe. Õiguskantsler on teadlik, et majanduslikel põhjustel ei ole Lääne Prefektuur Kuressaare kambris, sarnaselt Haapsalu ja Kärkla kambriga, tervishoiutöötajat palganud. Samas tuleb rõhutada eeltoodud seisukohta, et majanduslike faktoritega ei saa õiguslikult põhjendada seaduses imperatiivselt sätestatud normide järgimata jätmist. Ka on Euroopa piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise komitee (CPT) rõhutanud oma standardites, et kinnipidamise järgselt peab politseikinnipidamiskohas olema kinnipeetule võimaldatud sõltumatu arstlik läbivaatus, mis tuleb dokumenteerida.¹⁴

Õiguskantsler leiab, et esmase tervisekontrolli olemasolu on olemuslikult oluline tagatis põhiõiguste kaitseks, sest see vähendab väärkohtlemise riski. Samuti annab see arestikambri ametnikele kindluse, et kambrisse paigutatud isik on võimeline oma tervise olukorrast tulenevalt arestikambris viibima.

Õiguskantsler leiab, et hoolimata tervishoiutöötaja puudumisest, tuleks arestikambrisse saabuvate kinnipeetute tervise olukord koheselt dokumenteerida arestikambri ametnike poolt. Arestikambri ametnike poolt kinnipeetu tervise olukorra määramine peaks toimuma võimalusel küsitluse ja nähtavate vigastuste tuvastamise ning dokumenteerimise vormis. Sarnane praktika on kasutusel joobeseisundis isiku kainenemisele toimetamise protokollis täitmisel, kus on eraldi lahter kainenestatava väliste kehavigastuste olemasolu kohta.

Õiguskantslerile teadaolevalt, toimub kinnipeetu esmane tervisekontroll ka nendes arestikambrites, kus on olemas tervishoiutöötaja, valdavalt siiski küsitluse vormis. Seetõttu tuleks ka Lääne Prefektuuri arestikambrites, kus tervishoiutöötajat ei ole, kasutusele võtta sarnased küsimustikud, mida kasutavad nt Ida Prefektuuri arestikambrite tervishoiutöötajad

¹⁴ CPT standardid, CPT/Inf/E(2002)1 – Rev. 2006, lk 6, p 36 ja 38.

ning panna nende täitmine kohustuseks arestikambri ametnikule, kes kinnipeetu arestikambrisse vastu võtab.¹⁵

Eelneva kokkuvõtteks märgib õiguskantsler, et esmase tervisekontrolli teostamata jätmine on ASke § 7 lõike 2 rikkumine. Samas on tervishoiutöötaja olemas Lääne Prefektuuris vaid Pärnu politseijaoskonnas ning seega on esmase tervisekontrolli puudumine süsteemne probleem.

Õiguskantsler teeb soovitusel Politsei- ja Piirivalveametil leida võimalusi Lääne Prefektuuri arestikambrites tervishoiuteenuste osutamiseks (sh järgides tervishoiuteenuse osutaja sõltumatusele ja teenuse osutamisele seatud (rahvusvahelisi) nõudeid)¹⁶ ning kuni tervishoiutöötaja leidmiseni korraldada kinnipeetu arestikambrisse saabumisel esmane tervisekontroll küsitluse ja kinnipeetu nähtavate vigastuste dokumenteerimise teel arestikambri ametnike poolt.

(5) Kokkuvõtteks

Kontrollkäigu tulemusel teeb õiguskantsler isikute põhiõiguste tagamiseks Politsei- ja Piirivalveametile kolm soovitus ning soovib infot uue Kuresaare politseihoone planeerimistööde hetkeseisust.

¹⁵ CPT on määratlenud oma Montenegro visiidi raportis (p 20) andmed, mida peaks esmase tervisekontrolli juures fikseerima: *"The CPT reiterates its recommendation that the record drawn up following the medical examination of newly-arrived prisoners contain: (i) a full account of statements made by the person concerned which are relevant to the examination (including his description of his state of health and any allegations of ill-treatment), (ii) a full account of objective medical findings based on a thorough examination, and (iii) the doctor's conclusions in the light of (i) and (ii), indicating the degree of consistency between any allegations made and the objective medical findings."*

Kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/documents/mne/2010-03-inf-eng.htm>.

¹⁶ Vt ka õiguskantsleri kontrollkäigu kokkuvõte endise Lääne Politseiprefektuuri Pärnu arestimajja (24.07.2009 kiri nr 7-7/091137/0904347 p 4.2) ja endise Ida Politseiprefektuuri Jõhvi arestimajja (10.06.2009 kiri nr 7-7/090496/0903671 p 4.7).